

Ökar skattetrycket?

Skattetrycket, skatternas sammanlagda andel av nationalinkomsten, har ökat från ca 39 procent 1974 till ca 51 procent 1979. Ändå har ökningen i skatteinkomsterna inte hållit takt med stegringen av de offentliga utgifterna, som i år uppgår till ca 64 procent av de totala utgifterna i samhälls-ekonomi. Skillnaden mellan statens utgifter och skatteinkomster, budgetunderskottet, beräknas i år bli ca 55 miljarder, eller ca 13 procent av nationalinkomsten. Bristen i statens kassakista blir betydligt mindre om inkomster av räntor och vissa avgifter räknas in. Det är ändå fråga om ett enastående stort underskott, särskilt som 1979 inte är ett bottenår i konjunkturen. De långsiktiga konsekvenserna av en fortsättning av den nuvarande utvecklingen är förskräckande, som Lars Wohlin visar i detta nummer av *Ekonomisk Debatt*.

Mot denna bakgrund frågar vi: Kommer skattetrycket fortsätta öka?

För att svara på frågan är vi hjälpta av ett enkelt exempel. Vi betraktar en ekonomi där enbart två varor produceras, bilar och daghemsplatser, med hjälp av en enda produktionsfaktor, arbetskraft. Arbetskraftens inkomster beskattas för att finansiera den offentliga varan, som är daghemsplatser. Anta nu att vi ett visst år producerar 100 bilar och 100 daghemsplatser och att arbetsinsatsen är 100 årsverken i vardera produktionen. Hälften av den totala arbetskraften åtgår således för att framställa den offentliga varan, och skattetrycket är därför 50 procent. Till följande år stiger effektiviteten i biltillverkningen, så att 100 årsverken frambringa 110 bilar. I produktionen av daghemsplatser är effektiviteten däremot oförändrad. Om vi nu önskar öka tillgången på daghemsplatser i samma takt som tillgången på bilar, och alltså konsumera 110 platser, krävs en insats av 110 årsverken. Skattetrycket blir nu högre än tidigare eller 52 procent, eftersom en större andel av arbetskraften är sysselsatt i den offentliga sektorn (110/210).

Resonemanget utpekar två faktorer som avgörande för skattetryckets utveckling, takten i den offentliga sektorns expansion, vilket är självklart, och skillnaden i produktivitet utveckling mellan den offentliga och den privata sektorn. När den offentliga sektorns andel av BNP stiger, får dessutom en viss expansionstakt och produktivitet utveckling allt kraftigare genomslag i skattetrycket. I dagens läge måste den offentliga sektorn expandera i *väsentligt lägre* takt än den privata, om skattetrycket ska hållas konstant. Nu är det tvärtom.

Är då en drastisk dämpning av den offentliga sektorns utbyggnad trolig? Enligt min mening kommer skattebetalarna på sikt inte att acceptera att priset för utbyggnaden är oförändrad eller sänkt privat köpkraft. Det gäller även dem av oss som hittills ställt sig positiva till den ökade offentliga konsumtionen, och gärna ser att den fortsätter. Skatteomläggningar som innebär att inkomstskatten sänks och de proportionella indirekta skatterna, t ex moms, ökas kan tillfälligt förvirra vår uppfattning om nettolönens köpkraft, men i längden är vi klarsynta.

Emellertid är den nuvarande takten i utbyggnaden av den offentliga sektorn svår att dämpa på kort sikt, av flera skäl. Det tar tid innan vi som skattebetalare reagerar och förmår överföra ändrade preferenser till våra valda politiska ombud. En stor del av oss är dessutom numera direkt beroende av den offentliga sektorn för vår utkomst, som anställda eller som leverantörer. Man sågar inte gärna av den gren man sitter på. Dessutom har politikerna genom olika löften bundit sig för att bygga ut vissa verksamheter, som barnomsorgen och långvården, och kan inte bryta löfterna utan vidare.

Ett annat sätt att minska skattetrycket är att minska skillnaden i produktivitet utveckling mellan offentlig och privat produktion. Åtskilligt görs i den vägen i dag, men för att nå ökad framgång krävs radikalt nya och okonventionella grepp. Ett exempel är Ingemar Ståhls förslag i detta nummer av *Ekonomisk Debatt* till en organisatorisk förändring av sjukvården. Förändringen skulle innebära att producenter av sjukvård fick konkurrera med varandra om konsumenternas, patienternas, gunst, men att sjukvården fortfarande skulle vara skattefinansierad och som nu i stort sett avgiftsfri. Konkurrensen skulle tvinga fram ökad effektivitet och dessutom göra det nödvändigt att göra en rimlig avvägning mellan ekonomiska och medicinska hänsyn. Det nuvarande systemet uppmuntrar en mycket kostsam medicinsk behandling med ofta små och tvivelaktiga effekter.

Nu finns det starka tabun mot att släppa marknadskrafterna lösa inom den offentliga sfären. Frågan är dock om sådana tabun är särskilt rationella. Att använda marknaden behöver inte nödvändigtvis innebära att t ex sjukvården blir sämre eller omänskligare eller mera ojämnt fördelad. Snarare finns det starka skäl som talar för motsatsen.

Men det är inte gjort i en handvändning att ändra attityder och öka effektiviteten eller, som vi konstaterat, att bromsa den offentliga expansionen. Åtminstone under de närmaste åren kommer därför skattetrycket obönhörligt att öka. Denna tendens förstärks ytterligare av att de stora budgetunderskotten, som är tecken på strukturell obalans mellan de offentliga utgifternas storlek och vår förmåga att betala dem, måste skäras ned. Vi kommer sannolikt inte att klara det utan att höja skatterna.

Den offentliga sektorn och de offentliga utgifterna utgör nu en så stor del av ekonomin att en fortsatt utveckling av samma slag som under de senaste åren inte kan fortgå många år till utan att mycket allvarliga problem blir akuta och en drastisk anpassning nödvändig. Frågan är då hur en sådan anpassning kommer att gå till. Risken är stor för att den kommer att ske under oordnade former, t ex genom en skatterevolt av kalifornisk modell med ogenomtänkta och oacceptabla konsekvenser, och att man tvingas att genomföra en exceptionellt hård åtstramning, med stor arbetslöshet som följd. Det gäller att tänka sig för i god tid, eftersom bromssträckan är lång.

